

T RANSLOKALNE PRAKSE KAO NAČIN ŽIVOTA GRADIŠĆANSKIH HRVATA U AUSTRIJI

Adrijana Puškarić
nezavisna istraživačica

Marijeta Rajković Iveta
Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Od kraja 19. stoljeća poneki gradišćanski Hrvati iz Gradišća odlazili su u Beč zbog pronalaska posla i obrazovanja. No kontakte s obitelji i prijateljima u Gradišću nisu zanemarivali, štoviše nastavili su tijekom tjedna živjeti u Beču, a vikendom u Gradišću. Rad temeljen na grafi prikupljenoj etnološkim i kulturnoantropološkim istraživanjem pokazuje da se takav translokalan način života prakticira do danas i doprinosi koheziji zajednice. Istraživanje ukazuje na transformaciju translokálnih praksi u migracije životnog stila, što je dodatno potaknuto pandemijom bolesti COVID-19.

Ključne riječi: gradišćanski Hrvati, translokálne prakse, migracije životnog stila, COVID-19

Uvod

Od kraja 19. stoljeća pojedini gradišćanski Hrvati privremeno su napuštali Gradišće (njem. *Burgenlad*) zbog pronalaska posla u Beču (Fercsak 2010: 72). Prijelaz u 20. stoljeće bio je gospodarska prekretnica koja se reflektirala na sve aspekte njihova života, a označuje ju riječ *pendlanje*.¹ Za gradišćanske Hrvate *pendlanje* označava svakodnevno ili tjedno kretanje između Beča i mjesta u Gradišću, a oni sami sebe nazivaju *pendlerima*. Glavni cilj ovog rada je istražiti i analizirati načine i uzroke *pendlanja*, prakse translokálnog načina života tijekom 20. stoljeća do danas, izgradnju translokálnih polja i prostora.

Austrijski, hrvatski i mađarski znanstvenici istraživali su gradišćanske Hrvate. Pisali su uglavnom o doseljavanju, manjinskim institucijama, kulturi i školstvu (usp. Bencsics et al. 2018; Bonifačić 2001; Domini 1990; Höld 2015; Vranješ-Šoljan 2005 itd.). Iako je *pendlanje* stoljetna praksa, u literaturi pronalazimo tek fragmentarne podatke, kao u radu Michaelae Dittinger, koja navodi problematiku nepotpunih statističkih izvora i procjena (2015: 67). Translokálnih praksi u kontekstu istraživanja gradišćanskohrvatskog identiteta dotakla se gradišćanska Hrvatica i slavistica

¹ Riječ *pendlanje* dolazi od njemačke riječi "pendeln" i ima nekoliko značenja. Značenje relevantno za ovo istraživanje je "kretati se svakodnevno između dva mjesta, posebice između mjesta prebivališta i radnog mjesta ili mjesta školovanja. Duden: "pendeln" (<https://www.duden.de/rechtschreibung/pendeln>, pristup 9. 9. 2023.).

Katharina Tyran (2016). Povijesni pregled gradišćansko-hrvatske radne migracije iz Mađarske u Beč saznajemo iz rada Michaela Fercsaka (2010) u kojemu je moguće pronaći poveznice s austrijskim prostorom. Njezin rad temelji se na analizi arhivskih dokumenata te obradi statističkih podataka od osamdesetih godina 19. stoljeća do 2001. godine. Koristila je podatke iz središnje statističke ustanove Habsburške Monarhije, *K K Statistische Central-Commission*. Spomene ovih migracija pronalazimo i u radovima koji se bave jezikom gradišćanskih Hrvata (Ščukanec 2024: 219; Rittig Beljak 1978: 14).

Prema statističkim podacima Republike Austrije, vidljivo je kako se broj osoba koje iz drugih saveznih pokrajina dolaze raditi u Beč kontinuirano povećava od 1971. godine do danas. Godine 1971. putovalo je 98 392 zaposlenika, da bi taj broj do 2021. porastao na 284 795.² Iz Gradišća 1971. godine 26 875 stanovnika odlazilo je raditi u drugi Bundesland ili izvan Austrije, godine 2001. broj se povećao na 41 019 osoba, a u 2021. godini na 53 231.³ Iz statističkih podataka nije vidljivo koliko njih iz Gradišća odlazi u Beč, ni koliki je to postotak ukupnog stanovništva.

Od 2009. godine počelo se evidentirati učenike i studente koji se obrazuju izvan mjesta rođenja. Njihov se broj također povećava.⁴ Iz dostupnih statističkih podataka nije moguće zaključiti postoji li povezanost između fenomena *pendlanja* i razvijenoosti određene regije, no broj raste s godinama i u korelaciji je s razvojem infrastrukture i transporta.⁵

Metodologija

Rad se temelji na višegodišnjem etnološkom multilokalnom (Marcus 1995) terenskom istraživanju u srednjem Gradišću i Beču. Prilikom prvog boravka na terenu, u studenom 2018. godine, istraživanje je provedeno i tijekom vikenda. Sudjelovale smo na zabavi "Friday Night Fever 2"⁶ u organizaciji KUGA-e⁷ u Velikom Borištofu gdje smo upoznale brojne kazivače. Iznenadilo nas je kako je ovo događanje u petak, u malom mjestu, okupilo brojne sudionike od dvadesetak do sedamdesetak godina starosti. Istraživanja smo provodile sudioničkim i nesudioničkim promatranjem (Boccagni i Schrooten 2018) i metodom brzih prikupljanja etnografskih podataka (Sangaramoorthy i Kroeger 2020: 3–4) te smo dogovarale polustrukturirane intervjue. Polustrukturirani intervjui provedeni su u prostorijama KUGA-e u Velikom Borištofu, u prostorijama MiM-a⁸ u Mjenovu te u obiteljskim domovima kazivača. Cijeli vikend bio je prepun događanja, a plakati po Gradišću najavljivali su doga-

2 Usp. Statistik Austria (http://www.statistik.at/web_de/statistiken/index.html, pristup 10. 9. 2024.).

3 Usp. Statistik Austria (<https://www.statistik.at/statistiken/bevoelkerung-und-soziales/bevoelkerung/bevoelkerungsstand/historische-volkszaehlungen>, pristup 10. 9. 2024.).

4 Usp. Statistik Austria (http://www.statistik.at/web_de/statistiken/index.html, pristup 21. 7. 2023.).

5 Ibid. (pristup 10. 9. 2024.).

6 <https://fb.me/e/hZCjKDvn7> (pristup 3. 4. 2021.).

7 KUGA – Kulturna zadruga (<http://www.kuga.at/index.php?id=76&L=2&id=76>, pristup 3. 3. 2024.).

8 MiM Mlada inicijativa Mjenovo (<https://www.mjenovo.com/>, pristup 3. 4. 2021.).

đanja za naredne vikende. Većina kazivača u ponedjeljak ujutro odlazila je u Beč, u kojem borave tijekom radnog tjedna. Iz ovog razloga, drugo terensko istraživanje provele smo u Beču, u studenom 2019. godine. U prijedopodnevnim satima provodile smo arhivsko istraživanje (časopisa i dokumenata) u knjižnici u Hrvatskom centru,⁹ te obavljale dogovorene intervjuje. Od 17 sati do kasnih večernjih sati u centru su se odvijale aktivnosti u kojima smo sudjelovale (jezični tečajevi, probe Folklornog ansambla gradišćanskih Hrvatov “Kolo Slavuj”, koncerti itd.), promatrale ih i upoznavale nove kazivače. Na događanjima u Gradišću i u Beču bio je velik broj istih ljudi. Tijekom pandemije bolesti COVID-19 bile smo u kontaktu s pojedinim kazivačima, pratile aktivnosti udruga putem internetskih stranica i društvenih mreža. Jedna koautorica provela je dopunsko istraživanje u studenom 2023. godine u Beču s ciljem istraživanja utjecaja pandemije koronavirusa na translokalne prakse.

U istraživanju, koje se temelji na etnografiji pojedinačnog (Abu Lughod 1991), temelj analize su življena iskustva. Polustrukturiranim intervjuima intervjuirano je 29 kazivača, oba spola, rođenih između četrdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća. S devet kazivača napravljeni su dopunski intervjui. Većina kazivača porijeklom je iz srednjeg Gradišća (Gerištof, Mjenovo, Mali Borištof, Veliki Borištof). Šest kazivača porijeklom je iz sjevernog Gradišća (Cindrof, Novo Selo, Uzlop), a dva iz južnog Gradišća (Borta, Pinkovac). Svi kazivači imaju visoku stručnu spremu ili su u procesu njezina stjecanja. Po zanimanjima su: inženjer, psiholog, profesor, učitelj, glazbenik, glazbeni pedagog. Četvero su studenti. U radu će kazivači biti navođeni po spolu, godini rođenja i mjestu porijekla. Transkripti su u radu citirani doslovno kako su kazivači kazivali, uglavnom na gradišćanskohrvatskom jeziku.

Teorijski okvir: translokalne prakse, dva doma i migracije životnog stila

Transnacionalizam označava mnogobrojne procese i interakcije kojima se migranti povezuju i sudjeluju u društvu podrijetla i društvu primitka (Basch, Glick Schiller i Szanton Blanc 1994: 7). Osim praksi koje se odvijaju preko granica država, odnosno povezuju države porijekla i primitka, pojedini autori naglasak stavljaju na lokalne razine. “Specifičan kontekst transnacionalnih praksi je *trans-lokalan*: čine ga transmigranti povezujući lokalitet u koji migriraju s lokalitetom iz kojega dolaze” (Guarnizo i Smith 1998: 11ff prema Čapo Žmegač 2003: 119). Jasna Čapo Žmegač ove prakse istraživala je kod Hrvata u Njemačkoj, no usmjerila ih je prema mjestima/lokalitetima porijekla i primitka transmigranata, istražujući “međudržavnu translokalnost” (ibid.).

S obzirom na to da se kod gradišćanskih Hrvata mobilnosti odvijaju unutar države (Beč-Gradišće i mjesta unutar Gradišća)¹⁰ koristimo termin translokalnost zato

⁹ Hrvatski centar za kulturu, naobrazbu i politiku Beč (<https://www.hrvatskicentar.at/>, pristup 3. 3. 2024.).

¹⁰ Zabilježeni su i drugi pojedinačni primjeri da se iz Beča odlazi raditi u druge gradove Gradišća, pa tako, primjerice, mlada profesorica jezika dio radnog tjedna radi u Beču, dio u Željeznom, a vikendom je aktivna u Velikom Borištofu.

što “akteri svojom mobilnošću, aktivnostima i praksama” (Čapo 2019: 95) uspostavljaju vezu između lokaliteta. Istražit ćemo uzroke, načine putovanja i prakticiranje života u dva doma. Analizirat ćemo mogu li se translokalne prakse i s njima povezano stvaranje translokálnih multidimenzionalnih socijalnih polja i višestrukih veza koje grade transmigranti (npr. obiteljske, socijalne, kulturne, ekonomske), njihovo djelovanje i konstruiranje identiteta unutar društvenih mreža koje djeluju u više društava realizirati kao transnacionalni (Glick Schiller et al. 1992: 1–2). Zanima nas postaju li ovakve prakse životni stil, mijenjaju li se tijekom života i zašto. Jesu li istraživane prakse olakšane prometnim i komunikacijskim tehnologijama te stvaraju li *pendleri*/transmigranti translokálne socijalne prostore (Božić 2004: 189; Kuti 2012; Pries 2001), koje u ovom istraživanju promatramo kao plurilokalni referentni okvir koji strukturira svakodnevne prakse, društvene pozicije, identitete (Pries 2001: 23) te kombinaciju kontinuiranih socijalnih i simboličkih veza i njihove sadržaje (Faist 2000: 1999). Prenose li translokálnim praksama ideje, znanja i vještine, socijalni kapital i “društvene doznake” (Levitt 1998: 927). Doprinosu li translokálna iskustva i aktivnosti (Itzigsohn 2000: 1128) razvoju ruralnog Gradišća. Fokusirat ćemo se na prakse i aktivnosti pojedinaca, neinstitucionaliziranih aktera (Portes 2003).

Polazeći od dosadašnjih istraživanja drugog doma, posebice objavljenih radova u tematskom broju časopisa *Ethnologia Europea* (iz 2007. godine), u kojem se propituju dimenzije života u dva doma, njihova organizacija u vremenu i prostoru, utjecaj na identifikaciju te svakodnevni izazovi (Löfgren i Bendix 2007: 7), pronalazi li se drugi dom “na suncu”, “daleko od grada u ruralnom krajoliku”, jesu li takva mjesta u starim seoskim kućama (ibid.: 8), zanimaju nas razlozi i prakse života gradišćanskih Hrvata u dva doma te njihove aktivnosti na dva lokaliteta. Ove prakse nisu tipične samo za istraživani prostor. Naime, u znanstvenoj literaturi pronalazimo podatke o sve masovnijim posjedovanjima drugih domova u slikovitim krajolicima zapadne Europe u kojima se sve češće provodi slobodno vrijeme i prakticiraju različiti oblici relaksacije (Walton 2000: 130–132). I u hrvatskoj literaturi također pronalazimo znanstvene radove o vikendašima naslovljene, primjerice, “Moja vikendica: kuće za odmor kao idila i investicija (Taylor 2013) i poglavlja “Kratki bijeg od svakodnevice uživanje u vikendu” (Duda 2005: 98–107).

Nadalje, istraživat ćemo mogu li se translokálne prakse, polja i prostori povezati s migracijama životnog stila. Karen O’Reilly i Michaela Benson migracije životnog stila definiraju kao “prostornu mobilnost relativno dobrostojećih pojedinaca svih dobi, koja može biti trajna ili povremena, na mjesta koja su im značajna jer im omogućuju veću kvalitetu života” (2009: 2) što znači da se naglasak stavlja na važnost i značenje prostora u koji se migrira (Hoey 2010: 239–241). Kate Torkington je migracije životnog stila razradila kroz tri razine: makro-, mezo- i mikrorazinu. U makrorazini kao ključne faktore ističe bolju prometnu povezanost i fleksibilnost tržišta rada (2010: 104). Kod mikrorazine fokus stavlja na individualna iskustva pojedinaca, njihova očekivanja, vrijednosne sustave i uvjerenja, a internetske platforme koje umrežavaju pojedince s prijateljima i obitelji te mediji koji reproduciraju diskurs o migracijama životnog stila dio su mezorazine (ibid.: 105–106).

Počeci i razlozi *pendlanja* kao načina života

Početak 20. stoljeća sela su bila mala, a obitelji velike te se zbog ekonomskih i gospodarskih neprilika napuštalo Gradišće¹¹ i odlazilo u Beč (Karall i Karall 1984: 25). Kazivači su uglavnom isticali: "... ne možeš živit, ako imaš dva-tri hektara, ne možeš živit" (M., r. 1982., Veliki Borištof). Beč je tridesetih godina prošlog stoljeća bio "važan gospodarski centar" u koji su gradišćanski Hrvati odlazili raditi kao pomoćni radnici i sluškinje (Dittinger 2015: 63–64). Odlazili su mladi pojedinci, a ostatak obitelji živio je u Gradišću. Do početka Drugog svjetskog rata broj se *pendlera* povećavao, a Karall navodi da je 1922. godine u Beču bilo zaposleno oko 2 000 gradišćanskih Hrvata koji su dnevno ili tjedno *pendlali*, a godinu nakon čak 3 000 (PUT januar/februar 1982: 6 prema Dittinger 2015: 64). Kazivači su potvrdili literaturu i izvore te odlazak zbog obrazovanja i pronalaska posla u struci kao razloge za *pendlanje* naveli i danas, odnosno potvrdili su da je današnja situacija ista kao i prije pedeset godina (umirovljena profesorica r. 1952., Beč;¹² inženjer r. 1981., Novo Selo). Psihologinja (r. 1960., Veliki Borištof) kazala je da je Veliki Borištof u posljednjih dvadeset godina doživio promjenu, ali da je do kraja 20. stoljeća bio "čisto agrarno selo". Svi kazivači naveli su izreku "Pojti trbuhom za kruhom", a njezino objašnjenje vidljivo je u pojašnjenju jako uspješnog poduzetnika i glazbenika (r. 1976., Gerištof) koji radi u Beču:

A to je tako... "Trbuhom za kruhom" se veli kod nas... To znači da su mladi ljudi normalno sileni da iščedu si *job* [posao], a mogućnosti su tu jako male. Strukture sela su bile više-manje seljaci u prvom redu. Moj otac je bio isto seljak, mali seljak i ja baš nisam vidil perspektive tu... da mogu živit tu.

Inženjer (r. 1991., Mjenovo) smatra da Beč pruža mnogo mogućnosti, ali unatoč tome većina se njegovih prijatelja i poznanika, kao i on, vraća u Gradišće:

Ali mislim da je to zaistinu tako tipičan gradišćanski model, zaistinu da poki-dob je mogućnosti Beč za studiranje ili za djelanje, da najveći dio stanovnika zaista putuje [u] Beč pri tjednu i uvijek se vraćamo na vikende. Tako i kažu malo šalno da pri tjedni Mjenovo ima dvisto stanovnikov, a na vikende tako tristo pedeset stanovnikov, da se onda dobro napuni i zaživi...

Kazivači različitih starosti naveli su kako su napustili Gradišće zbog srednjoškolskog ili fakultetskog obrazovanja. Kazivač psihijatar (r. 1965., Uzlop) se isto odlučio za studij u Beču: "Za studij, samo za studij. Nisam upoznao Beč, Beč mi je bio kao Los Angeles", objašnjavajući time da mu je društveni život bio fokusiran na Gradišće. Unatoč tome što danas u Gradišću postoji nekoliko studija, odlazak u Beč se nastavlja.

11 Gradišćanski Hrvati su za vrijeme osmanlijskih osvajanja s hrvatskog etničkog i povijesnog prostora, tijekom 15. i 16. stoljeća, migrirali u zapadnu Ugarsku, Donju Austriju, Slovačku i Moravsku, odnosno danas nastanjuju područje Austrije, Mađarske i Slovačke (usp. Kampuš 1995; Vraneš-Šoljan 2005).

12 Kazivačica živi u Beču, ali je rodom iz srednjeg Gradišća. Otac je iz Fileža, a majka iz Velikog Borištova.

Intervjuirani studenti iz Velikog i Malog Borištofa, Mjenova i Pinkovca, naveli su da na fakultetima u Gradišću nije postojao smjer koji ih je zanimao.

Analiza etnografske građe pokazuje da poneki gradišćanski Hrvati *pendlaju* tjedno u Beč zbog bogate ponude aktivnosti, pa čak i onih kojima se njeguje i promovira gradišćanskohrvatska kultura i identitet. Buduća dizajnerica (r. 1994., Novo Selo) navela je probe Folklornog ansambla gradišćanskih Hrvatov "Kolo Slavuj" zbog kojih je putovala u Beč. U dobi od petnaest godina postala je njegova članica, a nakon što je upisala školu za dizajn većinu tjedna provodi u Beču.

Translokalne prakse i život u dva doma

Boravak u Gradišću ili u Beču uvjetovan je zaposlenjem, školovanjem, obiteljskim razlozima, aktivnostima u manjinskoj zajednici, ali i načinima putovanja. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da tijekom radnog tjedna dio kazivača živi u Beču, a vikendom se vraćaju u Gradišće, obiteljski dom. Umirovljeni učitelj (r. 1942., Veliki Borištof) naveo je praksu iz mladosti:

Svaki vikend sam išao kući u Mjenovo i onda u ponedjeljak ujutro ponovno na posao u Beč. Tamo sam živio kao podstanar... Bio sam vezan uz dom, da, uz roditeljski dom. Pa to je normalno. I naši ljudi koji su bili zaposleni u Beču su se svi vraćali, većina su se vraćali.

Povezanost s obitelji vidljiva je i kod većine mlađih kazivača. Jedan od razloga zašto kazivačica iz Velikog Borištofa (r. 1997.) putuje kući je da vidi svoju *staru majku* (baku), ali i ostatak obitelji. Građa pokazuje da obitelj ključna, onaj tko je povezaniji s obitelji išao je/ide kući svaki vikend. Jedan od razloga povratka su i obaveze kod kuće, oko održavanja imanja i pomoć u obavljanju većih poljoprivrednih poslova, npr. sjetve, košnje sijena, žetve, branja uroda i sl. Nekolicina kazivača, visokoobrazovanih i dobro situiranih i u Beču, u razgovoru su nam se pohvalili da i danas imaju imanja u Gradišću. Primjerice, obitelj psihijatra iz Uzlopa (r. 1965.) bavila se vinogradarstvom u čemu je i on kao student aktivno sudjelovao i dolazio redovito iz Beča. Nakon što se oženio radio je i živio u Beču, a vikendom nastavio dolaziti pomagati oko težih poslova. No, nakon što mu se otac razbolio s obitelji se preselio u Uzlop kako bi mogao voditi imanje te je svaki dan tijekom radnog tjedna putovao raditi u Beč.

Zbog starosti, a posebno nakon smrti roditelja, u slučaju da nitko od braće ili, rjeđe, sestara nije nastavio trajno živjeti u obiteljskom domu, kazivači koji preko tjedna žive u Beču daju u najam obradive površine ili unajmljuju radnike koji nastavljaju održavati imanje. Najvećem dijelu kazivača taj obiteljski dom tada postaje drugi dom koji koriste preko vikenda, praznika ili ljeti. Većina kazivača odlazi u Gradišće svaki vikend ili jednom u dva tjedna, čak i zimi zato što kupuju, kako kažu, "od seljaka" ekološko voće, povrće, jaja, vino te čiste put (od lišća, snijega) ispred kuće, što im

je zakonska obaveza. Odnosi s ljudima koji su ostali su jako dobri, oni im, ako je potrebno, svaki dan očiste put, za što im daju naknadu. Dolazak u hladnu kuću tijekom vikenda nije problem zato što grijanje prije dolaska uključuju preko mobitela. Nakon odlaska u mirovinu duže borave u Gradišću, najčešće od proljeća do jeseni, no i to je individualno. Intenzitet dolaska iz Beča u Gradišće mijenja se od osobe do osobe, uvjetovan je obiteljskim okolnostima (npr. jesu li im roditelji živi ili ne, imaju li malu djecu i sl.). Kod nekih su zabilježeni višegodišnji periodi sa smanjenim dolascima, međutim ističu da nastoje sudjelovati na raznim događanjima.

Uz obaveze i obitelj, veliku i presudnu važnost za dolazak čine sudjelovanje u raznim aktivnostima u Gradišću i njihovo organiziranje. Primjerice, kazivač iz Novog Sela (r. 1980.) vraća se zbog pjevačkog društva "Staro vino" Filež u kojem je aktivan; poduzetnik i glazbenik (r. 1976., Gerištof) jer vodi tamburaško društvo "Zelenjaki" u Gerištofu i svira orgulje na nedjeljnim misama. Kazivačica iz Velikog Borištova (r. 1985.) u KUGA-i vodi knjižnicu itd. Građa pokazuje da su mnogi aktivni u Gradišću u raznim društvima gdje poneki obavljaju i važne funkcije:

Zapravo kad sam tu jako aktivna u nekim društvima i onda radi obitelji. Ali da kad smo svi aktivni i u još nekom sastavu ili kad smo predsjednik ili bilo kakve funkcije. Ta društvena baza je za gradišćanske Hrvate jako važna. I za jezik pravo. (ibid.)

Upravo važnost tih funkcija naglašavaju glazbena pedagoginja (r. 1965., Gornja Pula) te menadžer i pjevač (r. 1987., Veliki Borištov). Oni su u Beč otišli zbog obrazovanja. Trenutno rade u drugim mjestima, ali svoje obrazovanje i znanje koriste za razvoj rodničkih mjesta, obogaćuju ih aktivnostima koje privlače druge zainteresirane svih uzrasta. Angažman koji pokazuju sugovornici možemo tumačiti kao stvaranje transnacionalnih polja i prostora, a on ujedno ima veliku ulogu u očuvanju identiteta.

Kroz cijelo terensko istraživanje uočavalo se da su manjinske udruge u Gradišću i Beču i aktivnosti koje organiziraju veliki kohezijski faktor gradišćanskih Hrvata. Primjerice, KUGA nudi prostorije za organizaciju koncerata, kazališnih predstava, glazbene prostorije gdje mogu (besplatno) svirati bubnjeve, klavijature i električne gitare koji se ondje nalaze. Organizira tečajeve gradišćanskohrvatskog jezika, bal i maskenbal itd.¹³ Budući da mjesto nema kafić, prostor KUGA-e koristi se za *pomašnicu* – druženje nedjeljom nakon svete mise. Programi u KUGA-i primjereni su i osmišljeni za različite uzraste, od djece do umirovljenika. Istraživanje pokazuje da pripadnici različitih generacija, prema kazivačima "tri generacije KUGA-e", izvrsno surađuju i da se u prostorima KUGA-e vikendima cjelodnevno odvijaju događanja na kojima se mogu sresti brojni ljudi. Društva okupljaju, pridonose očuvanju kulture, a ponajviše očuvanju gradišćanskohrvatskog jezika, što je potvrdio poduzetnik i glazbenik (r. 1976., Gerištof):

Mislim da je jako važno da se... ta gerištofska mladina nauči... Kad smo tili i mi PAXi svirat, znalo se je dogoditi da dođe dvadeset, trideset mladi ljudi, a

13 O aktivnostima više vidi <https://www.kuga.at/hr/home/>.

Filežci su došli, a onda kasnije... su Mjenovci došli. To su sve skupa došli, da se i oni naučidu skupa. A to je strašno važno... da se ne razbižu ljudi... da neki ide bilo kamo u neki diskotek... pak ovako imadu skupščinu pa vididu kakvog je to čuda vridno, kad dvadeset, trideset mladih ljudi skupa organiziradu i idedu skupa na priredbe. To je za mene bilo jako važno, da se to nauču, da to skupa radidu, da skupa deladu.

Predsjednik (r. 1991., Mjenovo) Mlade inicijative Mjenovo (MiM), upravo iz tog razloga dolazi svaki vikend kući u Gradišće. Studentica iz Velikog Borištofa (r. 1997.) navodi kako je ona u Velikom Borištofu također aktivna u Omladinskom društvu Barani.¹⁴ Oni organiziraju *jačenja za Novo leto*, tj. koledaju, obilaze kuće i pjevaju u razdoblju oko Božića i Nove godine, a za *Vazam* (Uskrs) izvode *vazmeni tanac*, događaj gdje je nastupalo i dosta popularnih hrvatskih izvođača. Student iz Pinkovca (r. 1997.) aktivan je u nekoliko društava u Pinkovcu. Svira u TOP-u (tamburaškom orkestru Pinkovac), a sudjeluje i u kazališnom društvu Dugava. Poneki kazivači aktivno sudjeluju u društvima u Beču i u Gradišću što su opisali iznimno napornim i zbog toga je većina aktivnija tijekom vikenda u Gradišću. Kultura i kulturna scena, posebice glazbena, jako su važne za kazivače. Kod svih je vidljiva, iako su različitih godišta, snažna povezanost s Gradišćem i rodnim mjestom / mjestom porijekla roditelja jer su mladi rođeni u Beču. Istraživanje pokazuje jake poveznice između članova obitelji tijekom čitavog 20. stoljeća te porast angažiranosti oko organizacije i održavanja raznih događanja i aktivnosti. Mladi se na aktivnostima upoznaju i druže, što dovodi i do sklapanja brakova, rađanja novih generacija djece koja su aktivna i tako se ciklus koji doprinosi čuvanju kulture, jezika i identiteta nastavlja.

Učestalost mobilnosti i načini transporta

Tijekom 20. stoljeća pa do danas najrašireniji je tjedni ritam kretanja. Većina djece praznike i blagdane provodila je kod djedova i baka u Gradišću, a odrasli su dodatno boravili zimi i ljeti tijekom godišnjih odmora. Od prvih desetljeća 20. stoljeća do danas mogućnosti putovanja su bile vlakom, autobusom te automobilima.

Željeznica koja povezuje Beč s Gradišćem postoji od 1846. godine i bila je desetljećima jedino prijevozno sredstvo. Izgrađena je kada je Gradišće bilo jedna cjelina do 1918. u sastavu Austro-Ugarske Monarhije (Rauchensteiner 2014), no s njezinim raspadom nastale su nove države i državne granice. Najvažnija željeznička linija je od Beča preko Bečkog Novog Mjesta u Šopron (Mađarska) (Fercsak 2010: 35). Sjeverno Gradišće imalo je najbolju željezničku prometnu povezanost, a južno najlošiju (Dittinger 2015: 64–65). Istom linijom dolazilo se i do srednjeg Gradišća. Kazivači su taj put opisivali jako lošim i napornim, što saznajemo i iz literature. U prvoj polovici 20. stoljeća put od Beča do srednjeg i južnog Gradišća znao je trajati i

¹⁴ Barani je staro ime za Veliki Borištof.

po pola dana (Karall i Karall 1984: 25). Kazivači su najviše isticali problem Željezne zavjese,¹⁵ i to što je pruga iz Beča do Gradišća vodila preko Mađarske:

Vlak je stajao kad smo ušli u Mađarsku na granici. Onda su išli njihovi graničari. Sa puškama su pratili vlak do Šoprona. Tamo je bila postaja... to je bilo još vrijeme socijalizma, nije se smjelo izlaziti iz vlaka i oni su nas pratili do druge stanice opet na izlazu. Onda su oni tamo silazili. Graničari. I vlak je onda išao dalje kroz Austriju do Beča. Al su bile stoge kontrole. (M., r. 1942., Veliki Borištof)

Više kazivača istaknulo je strah, koji se mogao osjetiti u vlaku (umirovljeni učitelj iz Velikog Borištofa r. 1942.), kao i generalno lošu infrastrukturu:

To je ista linija kao što vozi i sad. [...] mislim to je bilo strašno, mi kao djeca nismo se smili micati, nismo smili ići ni na prozor gledati dok smo bili u tom prostoru Mađarske. [...] A onda smo išli do Kerestura... i tamo je bio autobus još od pošte... još danas postoji ta linija koji je onda vozio kroz sva sela... znači do Fileža, onda Mjenovo, pa Mali Borištof, Veliki Borištof... nisu bile asfaltirane ceste... Fileža se ja sjećam samo po blatu. Znači stao je autobus, izašli ste i stali direktno u blato... ljeti ili zimi, tamo je bilo uvijek blato. (Ž., r. 1955., Beč)

Više kazivača kazalo je da su čim su sjeli u vlak za Gradišće prestali razgovarati na njemačkom te nastavili na gradišćanskohrvatskom jeziku, to im je bilo "samo po sebi bilo razumljivo [...] i automatizirano" (ibid.).

Prisjećajući se djetinjstva, putovanja krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina 20. stoljeća, kazivači su isticali da im se put vlakom činio "kao vječnost, kao da traje cijeli dan". Sjećanja na iskustva putovanja su različita. Pozitivna ili negativna ovisila su o udaljenosti mjesta porijekla od željezničke ili autobusne postaje, posjedovanju automobila i sl., a takva praksa je manje-više i danas do nekih sela pa tako, primjerice, kazivačica iz Borte (r. 1996.) navodi kako vlakom može stići do grada koji je dvadeset kilometara udaljen od njezina sela: "Idem u Hartberg pa onda me mora tamo pokupiti. Ili idem busom pa moram ići ili pješice... Uglavnom idem pješice kroz šumu, a to je baš teško."

Putovanje autobusom u Gradišće bilo je moguće nakon šezdesetih godina 20. stoljeća. To je putovanje bilo sporo, autobusi su bili neredoviti, ali nisu morali ići kroz Mađarsku. Ponekim kazivačima, koji žive blizu postaja javnog prijevoza, autobus je i danas jednostavniji oblik putovanja, dok većina preferira putovanje automobilom. Do sredine osamdesetih godina 20. stoljeća rijetki su imali automobil stoga su se dogovarali, zajedno putovali i dijelili trošak: "Franjo Pajković iz Fileža, taj je imao auto, neki su imali auto, a ti su nas onda uzeli sa sobom. Mi smo mali prinos platili." (Ž., r. 1952., Beč)

¹⁵ Pojam željezna zavjesa prvi je put upotrijebio Winston Churchill 1946. godine misleći na razdjelnicu između kapitalističkih i socijalističkih europskih država podijeljenih u dva bloka (više vidi Calvocoressi 2003; Hobsbawm 2009).

Vožnja automobilom je duže trajala dok nisu izgrađene autoceste (Kreuzer 2012: 42). Autocesta u Gradišću izgrađivana je u fazama od 1976. do 2004. godine kada se Gradišće povezivalo s gradovima poput Beča, Bečkog Novog Mjesta i Graza (ibid.: 40–41, 116). Ovo je rezultiralo time da se dio tjednih migracija pretvorio u dnevne. Beč je na različitoj udaljenosti od gradišćanskohrvatskih sela (od 50-ak pa do 200-tinjak kilometara). Ovisno o tome u kojem mjestu Gradišća borave, do Beča im treba od 30-ak minuta do sat i pol vožnje što je, ako se usporedi s ranijutarnjim prometnim gužvama po Beču, gotovo identično. Upravo zbog bolje povezanosti translokalne prakse su se intenzivirale.

Aktivnosti u Beču

Kazivači su dali bogate opise iskustava života na dvije lokacije, u Beču i u Gradišću. Takav način života te stvaranje društvenih prostora koji nadilaze geografske granice dvaju lokaliteta dio je njihove svakodnevice. Za tu vrstu fenomena koriste se različiti nazivi, primjerice: bifokalnost (Rouse 1992), simultana uključenost (Faist 2000; Levitt i Glick Schiller 2004), dvostruki angažman (Grillo i Mazzucato 2008), dvodomnost (Čapo 2019; Čapo Žmegač 2003). Uzevši u obzir način života gradišćanskih Hrvata najbolje bi odgovarao naziv “dvodomnost”. Većina kazivača navela je kako svoj život “ne mogu drugačije zamisliti”. U Beču i u Gradišću dobro se osjećaju. Dvodomnost je vidljiva u njihovu osjećaju pripadnosti i aktivnom načinu djelovanja na oba lokaliteta. U Beču aktivnost pokazuju angažmanom u Hrvatskom centru, a u Gradišću u društvima u malim mjestima. Bitno je naglasiti kako je krug ljudi često isti, jedino se mijenja lokalitet druženja. Provođenjem višegodišnjeg istraživanja (u Beču, Velikom Borištofu, Mjenovu, Gerištofu, Željeznom itd.) susretale smo iste kazivače, a razgovarajući o različitim kulturnim, nakladničkim, obrazovnim djelatnostima saznaje se da se svi međusobno poznaju neovisno o tome u kojem mjestu žive i rade. Promjena mjesta rada, npr. Beč, Željezno, Donja Pulja, i vođenje neke od aktivnosti u nekom malom mjestu nije im problem.

Danas Hrvatski centar u Beču okuplja gradišćanske Hrvate. Početkom 20. stoljeća Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo imalo je tu ulogu. Osim što je imalo važnu društvenu zadaću, bilo je zaduženo i za pomoć u pronalasku stana za nove doseljenike (Dittinger 2015: 65). Prostorije društva bile su mjesta gdje su se gradišćanski Hrvati osjećali kao kod kuće. Analiza etnografske građe pokazuje da su, kako kroz 20. stoljeće tako i danas, pojedini kazivači slobodno vrijeme provodili u Centru, govorili na materinskom jeziku, saznavali novosti, upoznavali nove ljude. Karall atmosferu u društvu poistovjećuje s obiteljskom atmosferom iz razloga što su se gradišćanski Hrvati ondje osjećali kao velika obitelj (Karall 1983: 110 prema Fercsak 2010: 103). Zabilježile smo različite razloge dolaska u Hrvatski centar, primjerice kazivačica iz Novog Sela (r. 1994.) istaknula je aktivnost u Folklornom ansamblu gradišćanskih Hrvatov “Kolo Slavuj” i članove nazvala svojom drugom *familijom* (obitelji).¹⁶

16 O Kolu Slavuj vidi <https://www.hrvatskicentar.at/kolo-slavuj> (pristup 11. 2. 2024.).

Životni uvjeti za dio gradišćanskih Hrvata u Beču dugo su bili skromni. Umirovljeni učitelj iz Velikog Borištofa (r. 1942.) o životu u Beču sredinom 20. stoljeća kazao je:

Išao sam jednom na dan jesti, skromno, u jedan javni restoran... Ali navečer [...] sam malo slanine, jaja, kolača, ono što sam od kuće imao. Kruha... jer je i plaća bila skromna... u Beču nije bilo nešto... težak je bio život... u firmi di sam ja radio, obično [smo] tamo ručali. Oni kad su vidili taj kolač njima su oči van došle. Morao sam uvijek malo podijeliti s njima.

Tijekom druge polovine 20. stoljeća životni uvjeti znatno su se poboljšali, fakultetske diplome omogućile su im dobru situiranost i visok životni standard. Slobodno vrijeme u Beču mogu svakodnevno provoditi u Hrvatskom centru na probama, tečajevima ili brojnim događanjima (npr. promocijama knjiga, koncertima)¹⁷ što im pruža osjećaj zajedništva. Najvažniji godišnji događaj u Beču za kazivače je Hrvatski bal, koji se održava od 1922. godine.¹⁸ Petar Tyran je povodom šezdeset održanih balova sastavio *čitanku* (knjigu) od zapisanih dojmova sudionika. U jednom od njih Kornelija Mikula opisuje svoj osjećaj:

U to vrime je bal, kao da ideš u tvoju proširenu dnevnu sobu – fešta je, ali doma si. Ta ćut uključuje i to, da imaš utisak da su onde svi tvoji poznanici i tovaruši, ki te automatski akceptiraju. [...] To vrime je lipo, mirno vrime sigurnosti, kad ti je toplo u duši, kad si našao svoje mjesto, kad si doma. (2007: 79)

Beč i/ili Gradišće: povratak, migracije životnog stila i pandemija bolesti COVID-19

Obrazovanje i pronalazak bolje plaćenog posla u struci glavni su razlozi za boravak u Beču. Stoga se postavlja pitanje postoji li želja za prestankom *pendlanja*, stalnim boravkom u Gradišću u mirovini ili kada se za to steknu uvjeti. Rezultati istraživanja pokazuju da se neki vraćaju i stalno žive u Gradišću, no životne prilike pokazuju heterogene prakse, kao što je objasnio kazivač iz Cindrofa (r. 1956.): “Neki ostanu *pendleri*, ali većina se vrati nazad, ali kad nastanu bolesti, onda se opet vratidu u Beč.” Prema studentu iz Pinkovca (r. 1997.) više ljudi nakon studija ostane raditi u Beču, no studentica iz Velikog Borištofa (r. 1997.) ima mogućnost pronaći posao i u Gradišću i želja joj je da se vrati. Iako su pojedini kazivači nakon umirovljenja planirali više boraviti u Gradišću, u tome ih sprečavaju obiteljske obaveze poput čuvanja unuka:

Mi idemo zapravo svaki vikend i sada, i u zimi, a samo sam mislila da ćemo malo više bit, ali nemamo vremena. Svaki vikend i u ljeto smo, cijelo ljeto

17 Najave aktivnosti, kao i prošle aktivnosti vidi <https://www.hrvatskicentar.at/priredbe> (pristup 11. 2. 2024.).

18 O Hrvatskom balu vidi <https://www.hrvatskicentar.at/hrvatski-bal> (pristup 11. 2. 2024.).

obavezno. A ja gledam da već u maju (svibnju), juniju (lipnju) idem više dana jel mi i malo čuvamo naše unuke, ali, da, vuče. (Ž., r. 1952., Beč)

Poneki odabiru život u Gradišću zbog mira i kako bi izbjegli buku u Beču. Ovakav odabir nisu naveli samo stariji kazivači već i mlađi, primjerice kazivačica iz Novog Sela (r. 1994.) koja smatra da Gradišće ima ljepše uvjete za stvaranje obitelji, mirnije je, a škole su bolje za učenje gradišćanskohrvatskog jezika. Odluka o tome gdje će živjeti, uvjetovana je raznim faktorima, primjerice time što je pogodnije za obitelj, koji obrazovni program u školama roditeljima više odgovara, kakva je prometna povezanost i sl.

Pandemija koronavirusa, izolacija, virtualno obrazovanje i rad od kuće utjecali su na to da su mnogi kazivači iz Beča, samostalno ili s obiteljima, puno više boravili u kućama s dvorištima u Gradišću. Nekoliko kazivača u mirovini s unucima su odmah otišli u Gradišće. Djeca su odande *online* pohađala nastavu, a zaposleni roditelji su prema mogućnostima iz Gradišća radili *online* ili povremeno dolazili. Pandemija je utjecala na to da se dio radnog vremena radi *online*, a dio iz ureda. Rotacija zaposlenika je bila svakih dva dana, tjedan dana pa do dva tjedna. Nakon završetka pandemije neki su poslodavci ostavili mogućnost da se dio radnog vremena radi *online*, a neki su uveli četverodnevni radni tjedan. Ovakve mogućnosti potakle su i srednje generacije, posebice obitelji s djecom, da izaberu život u Gradišću koji im pruža, kako su objasnili, bolju kvalitetu života, pod kojom smatraju više uživanja i relaksacije, ruralnu opuštenu svakodnevicu, sporiji život u kojem ne gube vrijeme na gužve u transportu, mjesta gdje su djeca više na otvorenom (samostalno u dvorištu za razliku od bečkih parkova u kojima oni moraju biti s njima što roditeljima ostavlja dodatno vrijeme). Razlozi koje su naveli isti su kao kod migracija životnog stila (O'Reilly i Benson 2009).

Istraživanje pokazuje da se kroz dvije godine i te odluke mijenjaju, pa neki opet više prakticiraju život na relaciji Beč-Gradišće jer uočavaju i mane života u Gradišću. Primjerice, kazivač koji se planirao trajno preseliti, nakon dvije godine i pogoršanja zdravstvenog stanja, zaključio je da mu je zbog čestih odlazaka liječnicima lakše živjeti u Beču (M., r. 1950., Gerištov), roditelji i veću djecu trebaju voziti u školu i na aktivnosti jer nema adekvatnog javnog prijevoza kao u Beču itd. Dio kazivača je glasno analizirao i zaključio da mnogi uzimaju najbolje i od Beča i od Gradišća. Razgovarajući s umirovljenom kazivačicom o njezinim čestim posjetima operi, koncertima klasične glazbe, izložbama i sl. i o tome kako Beč ima izvrsne ponude (r. 1952.), drugi kazivač je komentirao (r. 1959.) da u Beču ide na sve, a kad se zažele mira, čistog zraka ljeti i u nabavu ekološke hrane idu u Gradišće.

Translokalan praksa, odnosno način života na dva lokaliteta stvorio je translokalan prostor što je ujedno oblikovalo, ali i doprinijelo očuvanju identiteta gradišćanskih Hrvata u Austriji. No osim toga, rezultati istraživanja pokazuju da su te stoljetne migracije Gradišćanaca u Beč postale oblik njihove *kulture migracije*. Kultura migracija proizlazi iz kolektivnog razmišljanja članova zajednice o tome da je migracija očekivana i normalna, a takva razmišljanja temelje se upravo na migracijskim praksama više generacija (usp. Brettell 2003: 1–22; Lewellen 2002: 129).

Zaključak

Izreka “Pojeti trbuhom za kruhom” kod gradišćanskih Hrvata javlja se na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, a obilježava početak radne migracije u Beč. Siromašniji mladi su radili fizičke poslove, oni iz bogatijih obitelji u Beču su se školovali, no brojnima je važno mjesto okupljanja bilo Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo, nakon 1994. godine Hrvatski centar. Ondje okupljeni stvaraju migrantske društvene mreže, pomažu jedni drugima u svakodnevnim izazovima, pridonose društvenoj integraciji stvaranjem obiteljske atmosfere, organiziraju brojna događanja, tečajeve i aktivnosti.

Iako su gradišćanski Hrvati živjeli/žive u Beču, nisu izgubili vezu s obitelji, prijateljima i mjestima porijekla. Tijekom više od stoljeća način života i uvjeti putovanja su se mijenjali (od vlaka, autobusa do automobila) no oni nastoje tijekom vikenda, praznika i blagdana boraviti u Gradišću zbog obitelji, održavanja imanja, kuća/djedovina te brojnih aktivnosti u manjinskim udrugama. Svi kazivači za sebe kažu da su *pendleri*, što je dio njihova načina života, a s vremenom je postalo i kultura migracija. Iako nedovoljno precizni, statistički podaci ukazuju na to da se broj *pendlera* tijekom proteklih desetljeća povećava. Aktivno sudjelovanje u društvenoj zajednici te uzastopno kretanje između dva lokaliteta primjer je translokalnih praksi i stvaranja translokalnih polja i prostora. Takav *pendlerski* način života utječe na koheziju manjinske zajednice i na očuvanje identiteta. Tijekom cjelokupnog terenskog istraživanja kazivači su pokazali da im je važno očuvanje bogatstva kulturnog života te gradišćanskohrvatskog jezika. Gradišćanski Hrvati imaju uspješno razvijen kulturno-glazbeni program orijentiran na mlade ljude, koji mladi ljudi nerijetko i oblikuju, izvrsnu suradnju svih generacija u različitim lokalitetima. Život i rad na više lokaliteta tome nisu prepreka, već prednost suvremenog translokalnog načina života koji doprinosi kvaliteti života, ali i održavanju života u ruralnoj regiji.

I nakon jednog stoljeća glavni uzroci *pendlanja* su školovanje i bolje plaćen posao u struci. No i kada više nema potrebe za njime (npr. završeno školovanje, preminuli roditelji, umirovljenje i sl.) takav životni stil se nastavlja, više ili manje promjenjivog intenziteta. Istraživanje pokazuje da tijekom života može doći do promjene mišljenja i praksi. Poneki kazivači, posebice pojedinci s obiteljima, odabrali su živjeti u Gradišću zato što im ono pruža ugodno i mirno, zdravije okruženje za podizanje obitelji. Bolja prometna povezanost i razvoj komunikacijske tehnologije omogućuju život u Gradišću, a rad u Beču. Upravo te odluke povezane su s migracijama životnog stila. Pandemija je potaknula te obrnute procese i prakse da veći broj kazivača i njihovih obitelji u brežuljkastim selima Gradišća pronalazi razloge za kvalitetniji život.

BIBLIOGRAFIJA

- Abu-Lughod, Lila. 1991. “Writing Against Culture”. U *Recapturing Anthropology. Working in the Present*. Richard G. Fox, ur. New York: School of American Research Press, 137–163.
- Basch, Linda, Nina Glick Schiller i Cristina Szanton Blanc. 1994. *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Gordon and Breach Science Publishers, Langhorne.

- Bencsics, Nikola, Miroslav Šašić i Stefan Zvonarich. 2018. *Povijest Gradišćanskih Hrvatov*. Željezno: Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću.
- Boccagnim Paolo i Mieke Schrooten. 2018. "Participant Observation in Migration Studies. An Overview and Some Emerging Issues". U *Qualitative Research in European Migration Studies*, Ricard Zapata-Barrero i Evren Yalaz, ur. Cham: Springer, 209–226. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76861-8_12
- Bonifačić, Ruža. 2001. "Pjesme iz amaterskih igrokaza u gradišćanskih Hrvata: k očuvanju etničkog identiteta". *Etnološka tribina* 31/24: 75–86.
- Božić, Saša. 2004. "Nacionalizam-nacija, "transnacionalizam-transnacija": mogućnosti terminološkog usklađivanja". *Revija za sociologiju* 35/3–4: 187–203.
- Brettell, Caroline B. 2003. *Anthropology and Migration Essays on Transnationalism, Ethnicity, and Identity*. Altamira Press.
- Calvocoressi, Petar. 2003. *Svjetska politika nakon 1945*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Čapo, Jasna. 2019. *Dva doma. Hrvatska radna migracija u Njemačku kao transnacionalni fenomen*. Zagreb: Durieux.
- Čapo Žmegač, Jasna. 2003. "Dva lokaliteta, dvije države, dva doma. Transmigracija ekonomskih migranata u Muenchenu". *Narodna umjetnost* 40/2: 117–131.
- Dittinger, Michaela. 2015. "Trbuhom za kruhom u velegrad Beč. Migracija Gradišćanskih Hrvatov zbog odaljenih djelatnih mjest". U *Znanstveni članci Gradišćanskih Hrvatic i Hrvatov I*. Veliki Borištof: KUGA kulturna zadruga, 63–73.
- Domini, Mirjana. 1990. "Gradišćanski Hrvati – zajedništvo usprkos granica". *Migracijske teme* 3: 325–334.
- Duda, Igor. 2005. *U potrazi za blagostanjem. O povijesti okolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*. Zagreb: Srednja Europa.
- Faist, Thomas. 2000. *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Space*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198293910.001.0001>
- Fercsak, Michaela. 2010. *Urbanisierung einer Volksgruppe. Die Arbeitsmigration Burgenländischer Kroaten nach Wien 1870–1945*. Diplomski rad. Universität Wien.
- Glick Schiller, Nina, Linda Basch i Cristina Blanc-Santos. 1992. "Towards a Transnational Perspective on Migration. Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered". *Annales of the New York Academy of Sciences* 645/1: 1–24.
- Grillo, Ralph David i Valentina Mazzucato. 2008. "Africa > < Europe: A Double Engagement". *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34/2: 175–198. <https://doi.org/10.1080/13691830701823830>
- Hobsbawm, Eric John. 2009. *Doba ekstreme. Kratko dvadeseto stoljeće 1914.–1991*. Zagreb: Zagrebačka naklada.
- Hoey, Brian A. 2010. "Place for Personhood. Individual and Local Character in Lifestyle Migration". *City and Society* 22/2: 237–261. <https://doi.org/10.1111/j.1548-744X.2010.01041.x>
- Höld, Agnes. 2015. "Borta 1995 i politika gradišćanskih Hrvatov". U *Znanstveni članci Gradišćanskih Hrvatic i Hrvatov I*. Veliki Borištof: KUGA, 29–42.
- Itzigsohn, José. 2000. "Immigration and the Boundaries of Citizenship: The Institutions of Immigrants' Political Transnationalism". *International Migration Review* 34/4: 1126–1154. <https://doi.org/10.1177/019791830003400403>
- Karrall, Demetar i Gabriela Karall. 1984. "Gradišćanski Hrvati u Beču". U *Gradišćanski Hrvati 1533–1983*. Belaj et al., ur. Zagreb: Društvo za suradnju s gradišćanskim Hrvatima i drugim hrvatskim narodnim manjinama u susjednim zemljama i Centar za istraživanje migracija i narodnosti, 25–30.
- Kampuš, Ivan, ur. 1995. *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Kreuzer, Bernd. 2012. "Der Bau der Autobahnen und Schnellstrassen in Österreich". U *Das Autobahnnetz in Österreich; 30 Jahre Asfinag*. Beč: Autobahnen- und Schnellstraßen-Finanzierungs-Aktiengesellschaft, 11–120.
- Kuti, Simona. 2012. "Koncepti transnacionalnih prostora i polja u istraživanju migracijskih i postmigracijskih procesa". *Etničke i migracijske teme* 28/2: 119–141.
- Lewellen, Ted C. 2002. *The Anthropology of Globalization. Cultural Anthropology Enters the 21st century*. Westport, Connecticut: Praeger. <https://doi.org/10.5040/9798400613340>
- Levitt, Peggy. 1998. "Social Remittances. Migration, Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion". *International Migration Review* 32/4: 926–948. <https://doi.org/10.1177/019791839803200404>
- Levitt, Peggy i Nina Glick Schiller. 2004. "Conceptualizing Simultaneity. A Transnational Social Field Perspective on Society". *International Migration Review* 38/3: 1002–1039. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00227.x>
- Löfgren, Orvar i Regina Bendix. 2007. "Double Homes, Double Lives?", *Ethnologia Europaea* 37/1: 7–16. <https://doi.org/10.16995/ee.1009>
- Marcus, George. 1995. "Ethnography in/of the World System. The Emergence of Multi-Sited Ethnography". *Annual Review of Anthropology* 24: 95–117. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.24.1.95>
- Rittig Beljak, Nives. 1978. "Koegzistencija jezika u Gradišćanskih Hrvata". *Etnološka tribina* 7-8/1: 7–20.

- O'Reilly, Karen i Michaela Benson. 2009. "Lifestyle Migration. Escaping to the Good Life?". U *Lifestyle Migrations. Expectations, Aspirations and Experiences*. Michaela Benson i Karen O'Reilly, ur. Ashgate, 1–13.
- Portes, Alejandro. 2003. "Conclusion. Theoretical Convergencies and Empirical Evidence in the Study of Immigrant Transnationalism". *International Migration Review* 37/3: 874–892. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00161.x>
- Pries, Ludger. ur. 2001. *New Transnational Social Spaces. International Migration and Transnational Companies in the Early Twenty-First Century*. London: Routledge.
- Rauchensteiner, Manfred. 2014. *The First World War and the End of the Habsburg Monarchy, 1914–1918*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag Ges.m.b.H & Co. KG. https://doi.org/10.26530/OAPEN_482374
- Rouse, Irving. 1992. *The Tainos. Rise and Decline of the People who Greeted Columbus*. New Haven (CT): Yale University Press.
- Sangaramoorthy, Thurka i Karen A. Kroeger. 2020. *Rapid Ethnographic Assessments. A Practical Approach and Toolkit For Collaborative Community Research*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429286650>
- Ščukanec, Aleksandra. 2024. "Sprache und Identität von Kroat*innen in Österreich: Burgenlandkroat*innen vs. (Trans)Migrant*innen". U *Return Migration and its Consequences in Southeast Europe*. Jasna Čapo, Rozita Dimova i Lumnije Jusufi, ur. Südosteuropa-jahrbuch vol 47, 217–232.
- Torkington, Kate. 2010. "Defining Lifestyle Migration". *Dos Algarves* 19: 99–111.
- Taylor, Karin. 2013. "Moja vikendica. Kuće za odmor kao idila i investicija". U *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu*. Hannes Grandits i Karin Taylor, ur. Zagreb: Srednja Europa, 187–223.
- Tyran, Katharina. 2016. "Koncepti identifikacije kod g/Gradišćanskih Hrvatov". U *Znanstveni članci Gradišćanskih Hrvatic i Hrvatov 2*. Veliki Borištof: KUGA, 137–150.
- Tyran, Petar. 2007. *Hrvatski bal u Beču*. Beč. Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo u Beču.
- Vranješ-Šoljan, Božena. 2005. *Gradišćanski Hrvati. Između tradicije i suvremenosti*. Zagreb: Educa.
- Walton, John, K. 2000. *The British Seaside. Holidays and Resorts in the Twentieth Century*. Manchester: Manchester University Press.

Translocal Practices as a Way of Life for Burgenland Croats in Austria

Since the end of the 19th century, some Burgenland Croats have gone from Burgenland to Vienna to find work and pursue education. However, contacts with family and friends in Burgenland were not neglected. In fact, Burgenland Croats would live in Vienna during the week and in Burgenland over the weekend. This paper, based on the material collected by ethnological and cultural anthropological research, shows that this translocal way of life is practiced to this day and contributes to community cohesion. The research points to the transformation of translocal practices into lifestyle migrations, which was further fueled by the Covid-19 pandemic.

Keywords: Burgenland Croats, translocal practices, lifestyle migrations, Covid-19